

OPEN
MONUMENTENDAG
HEERLEN

2017

F
R
O
U
T
S
E
VIA BELGICA

FIETSROUTE VIA BELGICA HEERLEN OPEN MONUMENTENDAG 2017

20KM

Een fietsroute langs de Via Belgica

Deze route voert u van de voormalige Romeinse stad Coriovallum over de Via Belgica naar het platteland.

In de 1^e, 2^e en 3^e eeuw na Chr. waren hier meerdere Romeinse boerderijen (villa's). De route voert langs diverse vindplaatsen, die in deze folder worden toegelicht.

2000 jaar geleden zal (een deel van) deze route druk gebruikt zijn door de toenmalige inwoners van de regio.

Coriovallum was een belangrijk centrum met veel ambachtslieden en handelaren. Boeren kwamen hier om de door hen verbouwde producten te verkopen.

In de vele winkeltjes en ateliers waren allerlei artikelen te koop, van glas, brons, ijzer en brons. Vooral het aardewerk van Coriovallum was populair. Het publieke badhuis was ook een belangrijke ontmoetingsplaats.

Helaas is van de Romeinse resten weinig meer te zien in het moderne landschap. Daarom bevat deze folder een aantal afbeeldingen en reconstructietekeningen.

De routeaanduidingen vindt u op de achterpagina.

Veel plezier op deze route!

Colofon

Dit is een uitgave van de Commissie
Open Monumentendag Heerlen © september 2017

Teksten, foto's, eindredactie

Werkgroep Open Monumentendag Heerlen / Historisch Goud

Concept en lay-out

T-Force Communicatieburo, Heerlen

Drukwerk

B-mediagroep, Maastricht

Zie voor alle informatie over Open Monumentendag Heerlen de website: www.openmonumentendagheerlen.nl.

1. Thermenmuseum Heerlen Hoek Coriovallumstraat/Kruisstraat

De fietsroute begint bij het Thermenmuseum in Heerlen. In het museum vindt u het Romeinse badgebouw van de vicus (= Latijn voor dorp/kleine stad) Coriovallum. Het badgebouw is het best bewaarde Romeinse gebouw van Nederland.

Doordat de Middeleeuwse kern van Heerlen ten noordoosten van deze plek lag, zijn de resten van het badgebouw met een dikke laag colluvium (afgespoelde loss-bodem) overdekt, waardoor het tot de ontdekking eind jaren dertig voor de buitenwereld verborgen en bewaard bleef.

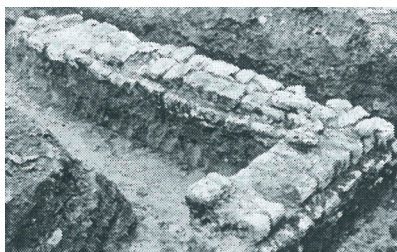

afb. 1: Reconstructie van de buitenkant van de thermen.

2. Aquina, hoek Coriovallumstraat/ Schoolstraat - Romeinse kelder

Onder de uitbouw van dit pand gaat een Romeinse kelder verscholen. In 1952, bij de bouw van dit pand, werden de kelder en overige restanten van een groot Romeins stadshuis gevonden. De kelder is gemaakt van Kunrader kalksteen, verstevigd met dakpannen. In de keldermuren zijn nissen aangebracht. In de kelder werden nog diverse stukken Romeins aardewerk gevonden. Veel stadswoningen in Coriovallum hadden een kelder in de Romeinse tijd. Het was de ideale manier om voedsel gekoeld te houden. Aangezien de kelders ingegraven worden, zijn zij vaak het enige overgebleven deel van het huis dat teruggevonden wordt.

afb. 2: Romeins muurwerk aan de Kruisstraat

3. Valkenburgerweg 27-31 Castellum Heerlen

Direct achter de muur links zijn restanten van Romeinse huizen en van de Via Belgica gevonden.

Aan de rechterkant, onder de nieuwbouw, is in 2007 een Romeins huis gevonden, met een kelder. Het huis heeft aan deze weg gestaan. Aan de linkerkant, in de Ververstraat, zijn aan beide kanten resten van huizen gevonden, zoals muren, een vloer van dakpannen, een afvoerkanal, een Romeins vloerverwarmingssysteem (hypocaustum) en natuurlijk heel veel los materiaal, zoals aardewerk, munten en metaal.

afb. 3: Archeologen graven een kelder op van een Romeins huis langs de Valkenburgerweg.

Op deze locatie liep ook de Romeinse hoofdweg – de Via Belgica. Deze weg lag in de Romeinse tijd tussen de huidige Valkenburgerweg en de Coriovallumstraat. Bij de meest recente opgravingen, in 2009, is vastgesteld dat de weg hier uit een verhard deel bestond van 9 meter breed, met aan weerszijden greppels. Die dienden voor de afwatering. De langgerekte Romeinse huizen stonden met de korte kant haaks op deze weg.

afb. 4: Overblijfselen van de Romeinse weg tussen de Valkenburgerweg en de Coriovallumstraat

4. Geleenbeek - Start grafveld

U staat nu bij de Geleenbeek. In de Romeinse tijd vormde deze beek de grens tussen vicus en grafveld. Volgens de Romeinse wetten mochten de doden niet in de bebouwde kom begraven worden.

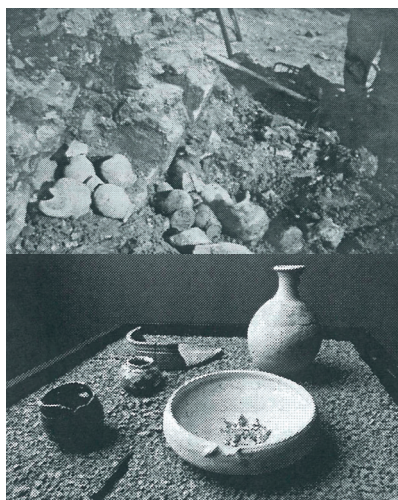
De grafvelden van Coriovallum liggen daarom keurig buiten de bebouwde kom, elk langs een van de vier uitvalswegen. Op de plek waar u nu staat, begon het westelijk grafveld. Het strekt zich zo'n 800 meter naar het westen uit. De Valkenburgerweg ligt vanaf nu haast precies op de Romeinse weg. Aan beide kanten van de weg zijn Romeinse graven gevonden. Dit waren crematiegraven: de overledene werd op een brandstapel verbrand en de asresten werden verzameld en in een doek of urn gedaan. Asresten en bijgaven werden vervolgens in een kuil begraven.

Op deze plek zijn ook resten gevonden van een brug: zware eikenhoutenbalken, met daarop grote kiezelstenen en daarboven een laag van fijn grind van bijna een meter dik. Dit alles rustte op verticaal in de grond geslagen palen.

5. Villa Eikhold - Rijksmonument

Bij de bouw van de villa Eikhold werd naast een twintigtal 'gewone' Romeinse graven nog een bijzonder graf ontdekt. De rijke bovenlaag van de bevolking onderscheidde zich ook na de dood graag met de nodige pracht en praal. In deze regio zette men boven het graf een monumentale grafpijler, die vaak binnen een met een laag muurwerk afgezet stuk grond stond.

afb. 5: Vondst van aardewerk afkomstig uit Romeinse graven.

Het grafmonument dat hier is gevonden was meer bescheiden van aard. Met Kunrader kalksteen was een cirkel gemaakt van ongeveer 1 meter doorsnede, met in het midden een kuil met de scherven van een pot en crematieresten. 80 meter naar het westen ontdekte men weer een ander graf met daarin een stuk terra sigillata aardewerk met de naam IVINI erop gekrast. Dit behoorde mogelijk tot een (ex-) Romeins legionair.

6. Hoek Valkenburgerweg/Zuster Xavier Nolenslaan - Grafveld

Links van u zijn bij bouwwerkzaamheden vier Romeinse crematiegraven gevonden, keurig op een rij. In de kuilen lagen grafvondsten van aardewerk en glas. Misschien waren de overledenen familie van elkaar?

Ook aan de overkant van de weg werden 'manden vol' vondsten van aardewerk en ander materiaal aangetroffen. Iets verderop werd aan de linkerkant van de weg nog een graf ontdekt met daarin een spiegel van zilver.

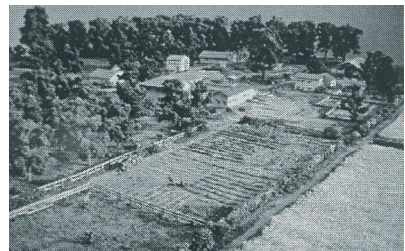
Dit is vermoedelijk het einde van het westelijk grafveld. Ten westen van dit punt zijn geen graven meer ontdekt. Dat betekent dat u vanaf nu het Romeinse platteland buiten de vicus betreedt.

7. Valkenburgerweg

Op de plek waar nu het Arcus College ligt, zijn resten van een Romeinse boerennederzetting gevonden. Het gaat om aardewerk, dakpanfragmenten en ook stukken natuursteen. Dit materiaal is gevonden aan het oppervlak. De nederzetting is dus (nog) niet opgegraven.

Het materiaal dat is gevonden is bewijs voor een zogenaamde 'villa', een Romeinse boerderij met een woonhuis in typisch Romeinse stijl: een rechthoekig gebouw met muurwerk (deels) van steen aangevuld met vakwerk en een dak van dakpannen. Deze boerderijen waren over het algemeen veel groter dan de inheemse boerderijen, die van organisch materiaal waren gemaakt, zoals hout, leem en riet. De boerderij die hier is gevonden ligt opvallend dicht bij de Romeinse weg.

afb. 6: Reconstructie van een Romeinse villa boerderij.

De meeste boerderijen lagen een stuk verder weg. Dit om te voorkomen dat er ongenode gasten het erf op kwamen!

8. A76 - Via Belgica

Bij de aanleg van de A76 werd op deze locatie een brugconstructie van eikenhouten balken met daarop een grindlaag gevonden. Deze leek sprekend op de constructie die bij de Geleenbeek was gevonden. Door het drassige landschap hier hebben de Romeinen bij de aanleg van de weg blijkbaar op meerdere plaatsen dergelijke constructies gebouwd, om te voorkomen dat de weg door alle nattigheid zou beschadigen.

9. Kunrade - weg en gebouw

Aan uw rechterhand zijn funderingen van Kunrader kalksteen ontdekt, tezamen met een pakket grind. Veel archeologische vondsten in deze regio zijn bij toeval ontdekt tijdens bouwwerkzaamheden. De informatie over deze vindplaatsen is vaak erg summier. Zo weten we niets over de afmetingen van deze vondsten en dus is het erg lastig te reconstrueren wat hier nu precies is geweest in de Romeinse tijd. Ook hier is het weer opvallend dat de vindplaats dicht bij de Romeinse weg ligt (nog geen 50 meter).

10. Pontstraat

Op de kruising met de Bergseweg ziet u links dat de weg omhoog gaat, de heuvel op. Op ongeveer 50 meter ten zuiden van dit kruispunt lag de Via Belgica.

Links ligt de Kunderberg, waar de Kunderkalksteen vandaan komt. In deze regio was dit het belangrijkste bouwsteen in de Romeinse tijd. Er zijn waarschijnlijk meerdere Romeinse steengroeves geweest.

Aan uw rechterhand ligt de kom van Voerendaal. Dit platte, laaggelegen gebied was in de Romeinse tijd erg drassig. Dit komt doordat hier meerdere bronnen zijn en de bodem vrij kleiig is, waardoor het vele water niet in de bodem kan wegvloeien. De Romeinse weg lag daarom niet dwars door deze kom, maar iets hoger tegen de voet van de helling. Dit was niet de meest rechte optie, maar wel de droogste.

Dit voorbeeld laat zien dat bij de aanleg van wegen meerdere factoren een rol speelden. De kortste rechtste weg werd daarom niet altijd gekozen.

11. Oude Midweg - Via Belgica

Op deze plek is de Via Belgica ontdekt, toen het industrieterrein, dat u hierachter ziet, werd aangelegd. Het profiel ligt pal naast de huidige weg, aan de rechterkant. Het profiel was zo goed bewaard gebleven, dat er een afdruk (een zogenaamd lakprofiel) van is gemaakt. Dit lakprofiel kunt u bekijken in het Thermenmuseum. De weg is hier 9 meter breed en het dikste deel is bijna één meter dik. Het bestaat uit stukken Kunrader kalksteen, grind en leemlagen. Zo'n profiel is het enige echte bewijs voor een Romeinse weg. In deze regio komen overal natuurlijke grindlagen voor in de bodem. Grindlagen worden in deze regio vaak voor een Romeinse weg aangezien.

afb. 7: Profiel van de Romeinse weg, opgegraven aan de Oude Midweg te Voerendaal.

12. Midweg

U verlaat nu het tracé van de Via Belgica. Vanaf het Thermenmuseum heeft u min of meer het Romeinse tracé gevolgd. Vanaf de Midweg is echter niet meer duidelijk waar de weg liep. Archeologen hebben aan de overkant van de snelweg gezocht naar het vervolg van de weg, maar zonder resultaat. Het is mogelijk dat de weg in het verleden is weggegraven. Vanwege het grind zijn delen van de weg in het verleden verdwenen omdat men het grind opnieuw gebruikte, bijvoorbeeld voor het verbeteren van wegen.

Dergelijke activiteiten zijn hier bijvoorbeeld gesignaleerd in de 2^e Wereldoorlog. Het is dus vanaf nu raden waar de weg liep. Vast staat dat de weg net ten westen van Valkenburg heeft gelopen. Archeologen blijven op zoek naar het ontbrekende stuk...

13. Midweg - Kalksteenwinning

Op dit terrein kunt u de Kunrader kalksteen van nabij bekijken. Het materiaal is vrij makkelijk te winnen, omdat de kalksteen niet erg hard is. De kalksteen is niet alleen handig als bouw materiaal. Het kan ook gebruikt worden voor het maken van mortel/cement.

De Romeinen hebben het cement uitgevonden en in de Romeinse architectuur was het gebruik ervan dan ook een kenmerkend element. Het werd niet alleen gebruikt voor het metselen van muurwerk, maar ook voor het witkalken van muren (waardoor de kalksteen beter bestand was tegen weersinvloeden), het pleisteren van wanden voor muurschilderingen en het dichtplamuren van vloeren, bijvoorbeeld in baden. In het badgebouw in het museum is dit nog goed te zien.

De Romeinse kalksteenwinning zal dus voor zowel bouwsteen als cement/mortel hebben gediend. In de 19^e en begin van de 20^e eeuw waren hier nog overal kalkovens in gebruik. De kalksteen werd 'gebrand' waardoor men ongebluste kalk kreeg, voor het maken van cement en als meststof. Het 'mergelen' van akkers wordt ook vandaag de dag nog gedaan in deze regio. Na de 1^e Wereldoorlog werd de lokale productie overbodig door de industriële productie van cement en meststof elders.

14. Ransdalerweg - Graven

Links van u zijn twee dubbelgraven gevonden met intacte grafvondsten. Hoewel er geen nederzettingssporen bij in de buurt zijn gevonden, kan worden aangenomen dat in de buurt van

deze graven een boerderij was. In de Romeinse tijd werden mensen namelijk niet zomaar ergens begraven. Voor dorpen en steden gold dat de doden buiten de bebouwde kom moesten worden begraven en in de regel gebeurde dit dan langs de hoofdwegen. Dat was net te zien ten westen van Heerlen. Voor de bewoners van het platteland gold dat zij hun doden begroeven op de randen van hun erf.

Een Romeinse boerderij bestond uit een erf met daarop het woonhuis en de bijgebouwen. Dit erf was van de omliggende landerijen afgescheiden, meestal door een greppel. Net buiten deze greppel werden de overledenen begraven. Een grafvondst zoals degene hier is dus hoogstwaarschijnlijk zo'n graf op de rand van een boerderij, waar de resten (nog) niet van zijn ontdekt.

15. Brug Miljoenlijntje

U passeert nu een smalle brug over het bekende miljoenenlijntje.

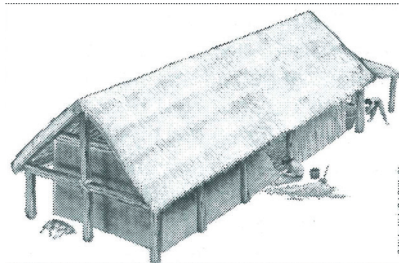
16. Craubeek - Romeinse boerderij

Direct na het bord Craubeek zijn rechts van u grote hoeveelheden Romeins vondstmateriaal aangetroffen.

Bijvoorbeeld allerlei soorten aardewerk, een fragment van een zuil, spijkers en allerlei andere voorwerpen van ijzer. Het is dan ook waarschijnlijk dat hier een Romeinse villa heeft gestaan. Archeologen hebben berekend dat er in de Romeinse tijd per vierkante km 1 à 2 boerderijen waren. Voor elke kilometer die u aflegt passeert u dus een villa.

17. Kerkveldweg Romeinse boerderij

afb. 8: Reconstructietekening van een Romeinse boerderij gemaakt van hout, leem en riet. Afbeelding door Mikko Kriek, AC VU Amsterdam.

Direct na het bord einde Craubeek, op het terrein aan uw rechterhand, zijn

fundamentresten gevonden van een gebouw. Waarschijnlijk dus weer een Romeinse boerderij, en daarbij allemaal Romeins aardewerk. Het is interessant dat hier ook aardewerk uit de (Late) IJzertijd is aangetroffen.

We weten eigenlijk maar weinig over de overgang van de Late IJzertijd naar de Vroeg Romeinse tijd. Julius Caesar schept in zijn autobiografie op dat hij de oorspronkelijke bewoners van deze regio, de Eburonen, allemaal zou hebben omgebracht, omdat ze tegen hem in opstand waren gekomen. Of dit (helemaal) waar is, weten we nog steeds niet. Wel vinden we maar weinig nederzettingen waar bewijs is voor een continue bewoning tussen de twee periodes. Zou dit een van die plaatsen zijn?

18. Klimmen - Kerk als landmark

Voor u ziet u de imposante kerk van Klimmen. Het plein ervoor wordt ook wel het Vrijthof van Klimmen genoemd, met zicht op de mooie kerk, die helemaal van Kunrader kalksteen is gemaakt. Wanneer u op de goede hoogte (zittend op het bankje) door het 'landmark' kijkt, ziet u waar in de kerk Romeins bouw materiaal (dakpannen en kunrader steenbrokken) is verwerkt.

De pastoor van de kerk is van mening dat (een deel van) de kerktoeren Romeins is. In principe is dat goed mogelijk. In de Laat-Romeinse tijd bouwde men op veel plekken naast het bestaande woonhuis een burgus, oftewel een vluchttoren.

Door invallen van bewoners van buiten het Romeinse rijk werd het in deze regio vanaf de 3^e eeuw na Chr. behoorlijk onveilig. Bij zo'n inval konden de mensen zich verschansen in de burgus. Het is niet ondenkbaar dat men in de Middeleeuwen de restanten van zo'n burgus heeft gebruikt bij het maken van een kerk. Zeker is dat je vanaf die toren een wijds uitzicht hebt over een groot deel van de regio.

19. Putweg - nederzetting

Niet alle Romeinse boerderijen waren van het villa-type. Recente opgravingen laten zien dat er naast de grote villa's ook kleinere boerderijen waren. Deze waren van organisch materiaal gemaakt, zoals hout, riet en leem. In de loss-bodem blijft van zo'n huis erg weinig over na 2000 jaar. Langs de Putweg is op de akkers een klein aantal scherven Romeins aardewerk gevonden, met wat dakpanfragmenten. Bouwsteen lijkt hier niet gevonden te zijn.

Mogelijk was hier zo'n kleinere boerderij. Het kan echter ook gaan om een bijgebouw van een villa. Veel van de bijgebouwen op een villa-boerderij waren van organisch materiaal gemaakt.

Alleen een opgraving kan in zo'n geval echt duidelijk maken wat hier is geweest.

20. Kasteel Rivieren

Kasteel Rivieren is één van de vijf kastelen van de gemeente Voerendaal. Kasteel Rivieren of kasteel Revieren werd al vermeld in 1364, toen het werd gesticht door Catharina van Rivieren, prioress van het klooster Sint-Gerlach te Houthem. De oorspronkelijke functie van het gebouw was een klooster. Het huidige kasteel stamt uit begin 18^e eeuw. Het kasteel met enkele bijbehorende delen op het terrein zijn ieder een rijksmonument.

21. Kasteel Terworm

Dit is kasteel Terworm, een van origine 14^e-eeuws kasteel met pachthoeve. Er hebben verschillende adellijke families gewoond en het is meerdere malen verbouwd. Eind 19^e eeuw kreeg het z'n huidige vorm. In de 20^e eeuw was het kasteel bezit van de Oranje Nassau mijn. Vandaag de dag is het in gebruik als hotel en restaurant.

- U vertrekt bij het Thermenmuseum (1).
- Aan de overkant Aquina (2).
- Bij de rotonde neemt u de eerste afslag en gaat u de Kruisstraat op.
- Dan de eerste straat naar links, Valkenburgerweg (3). Parallel aan de linkerkant van deze straat liep de Via Belgica.
- Meteen na de tunnel onder de autoweg ziet u rechts de Geleenbeek (4).
- Een stuk verder ligt aan uw rechterkant villa Eikhoud (5).
- Op de hoek Valkenburgerweg Z. X. Nolenslaan grafveld (6).
- U volgt deze weg richting Voerendaal en gaat onder de fietstunnel door.
- Rechts het Arcuscollege (7).
- U blijft rechtdoor rijden richting Voerendaal.
- De Valkenburgerweg gaat over in de Heerlerweg. U rijdt onder het viaduct van de A76 door (8).
- In het kerkdorp Kunrade (9) vervolgt u de Heerlerweg door bij de rotonde rechtdoor over te steken.
- 300 meter verder maakt de Heerlerweg een bocht naar rechts. U gaat bij het kruisbeeld linksaf de Pontstraat in (10).
- De Pontstraat kruist vervolgens de Bergseweg. U steekt de Bergseweg over en gaat rechtdoor in de Kunderkampstraat.
- U vervolgt deze weg en komt op de kruising met een straat die naar rechts Op de Beek heet, en naar links Op Gen Hek (11). U steekt hier rechtdoor over en komt uit op de Oude Midweg.
- Vervolgens gaat u links over het viaduct van de A79.
- Na ongeveer 300 meter ziet u aan uw linkerhand een wand met Kunrader kalksteen en een oude kalkoven, achter de bankjes (13).
- Als de weg weer omlaag gaat komt u vervolgens uit in Ransdaal (14).
- Vrijwel direct na het bord Ransdaal gaat u bij de eerste weg naar rechts, de straat Termoores in. Deze weg rechtdoor blijven volgen, u verlaat Ransdaal.
- Bij de tweesprong houdt u rechts aan en volgt Termoores verder. U gaat rechtdoor de brug over en rijdt hierna naar rechts (15).
- Vervolg uw weg via de Penderskoolhofweg, Craubeek (16).
- Na het kapelletje linksaf de Holleweg in.
- Na 150 meter bij tweesprong naar links de Kerkveldweg in. U rijdt Craubeek nu weer uit (17). U blijft deze weg volgen en komt uit in het dorp Klimmen.
- Nu ziet u een kerk liggen (18).
- Bij de T-splitsing naar rechts, de Schoolstraat in.
- Bij de volgende T-splitsing wederom naar rechts, de Klimmenderstraat in.
- Bij de eerste straat slaat u linksaf, de Putweg in richting Retersbeek.
- Vervolgens onder het viaduct van de A79 door en verlaat Klimmen (19).
- Blijf de Putweg volgen die over gaat in de Retersbekerweg. U rijdt na een tijdje het gehucht Retersbeek in. Nog steeds blijft u de Retersbekerweg volgen, tot u Retersbeek vanzelf weer uitrijdt.
- Aan de rechterkant bevindt zich een kasteel met kasteelhoeve, dit is kasteel Rivieren (20).
- Bij de T-splitsing gaat u naar rechts, de Putterweg op.
- Volg deze weg tot u de gemeente Voerendaal binnenkomt. Ga onder het treinviaduct door.
- Na zo'n 20 meter gaat u links het fietspad op richting Terworm.
- Via een brug rijdt u over de A76, na zo'n 350 meter, ligt Kasteel Terworm (21) aan uw rechterhand. Eenmaal aangekomen eindigt op deze mooie locatie uw route. Hier kunt u op het buitenterras bijkomen en genieten van een heerlijk kopje koffie.